

YOSHLARNI TARBIYALASHDA OILA VA JAMIYATNING O‘RNI VA ROLI**Metinov Dilshodjon Muhammadjonovich***Markaziy harbiy okrug fakulteti umumqo‘shin tayyorgarlik
kafedrası katta o‘qituvchisi podpolkovnik*

Annotatsiya. *Ushbu tezisdagi yoshlarni tarbiyalashda oila va jamiyatning o‘rni va roli ko‘rib chiqiladi. Oila, bolalarning ilk tarbiya manbai sifatida, axloqiy qadriyatlar, emotsional qo‘llab-quvvatlash va ta‘limga qiziqishni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Jamiyat esa yoshlarning ijtimoiy rivojlanishi, ta‘lim olishlari va madaniy meros bilan tanishishlariga imkoniyat yaratadi. Oila va jamiyat o‘rtasidagi hamkorlik, yoshlarning muvaffaqiyatli tarbiyalanishi uchun zarurdir. Ushbu tadqiqot yoshlarni tarbiyalash jarayonida oila va jamiyatning birgalikdagi ta‘sirini va ahamiyatini yoritadi.*

Kalit so‘zlar: *Yoshlarni tarbiyalash, Oila, Jamiyat, Axloqiy qadriyatlar, Emotsional qo‘llab-quvvatlash, Ta‘lim, Ijtimoiy rivojlanish, Madaniy meros*

KIRISH.

Yoshlar – har bir mamlakatning kelajagi, uning taraqqiyoti va rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Yoshlarni tarbiyalash jarayoni esa oila va jamiyatning birgalikdagi faoliyatini talab etadi. Oila va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlar, tarbiyaning sifatini belgilovchi muhim omillardir. Ushbu tezisdagi yoshlarni tarbiyalashda oila va jamiyatning o‘rni va roli batafsil ko‘rib chiqiladi. Oila – inson hayotidagi eng birinchi tarbiya manbai hisoblanadi. Oila a‘zolari, ayniqsa ota-onalar, bolalarga hayotiy ko‘nikmalarni, axloqiy qadriyatlarni va ijtimoiy munosabatlarni o‘rgatadilar. Oila ichida bolalar ilk bor sevgi, mehr-muhabbat va hurmatni his qiladilar. Ota-onalar farzandlariga quyidagi jihatlarda ta‘sir ko‘rsatadilar: Ota-onalar bolalarga to‘g‘ri va noto‘g‘ri, yaxshi va yomon tushunchalarini o‘rgatish orqali ularning axloqiy qadriyatlarini shakllantiradilar. Bu jarayon bolalarning kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi.

Oila muhitida bolalar o‘zlarini xavfsiz his qilishadi. Ota-onalarning emotsional qo‘llab-quvvatlashi bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ularning psixologik salomatligini saqlashga yordam beradi. Oila ichidagi muhit, bolalarning tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Ijobiy muhitda o‘sgan bolalar ko‘proq muvaffaqiyatga erishadilar va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etadilar. Ota-onalar bolalarga ta‘lim olishning ahamiyatini tushuntirib, ularni bilim olishga rag‘batlantirishlari kerak. Bu, o‘z navbatida, bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga zamin yaratadi. Jamiyat esa yoshlarni tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi. Oila bilan bir qatorda, jamiyat ham bolalar va yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishiga ta‘sir

qiladi. Jamiyatning ta'siri quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi: Jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy qadriyatlar, an'analar va me'yorlar yoshlarning tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, jamiyatda hurmat, adolat va mehnatsevarlik kabi qadriyatlar qadrlansa, yoshlar ham shu asosda tarbiyalanadilar.

Maktablar, kollejlari va universitetlar kabi ta'lim muassasalari jamiyatning muhim qismidir. Ushbu muassasalar yoshlarni bilim bilan ta'minlaydi va ularning intellektual rivojlanishiga yordam beradi. Maktabda olingan bilimlar va ko'nikmalar, yoshlarning kelajakdagi faoliyatlariga ta'sir ko'rsatadi. Jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy faoliyatlar, yoshlarning ijodkorligini, liderlik qobiliyatlarini va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Yoshlar turli xil ijtimoiy loyihalarda ishtirok etib, o'z fikrlarini ifodalash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Jamiyatning madaniy merosi, urf-odatlar va an'analar yoshlarning shaxs sifatida shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Yoshlar madaniyatni o'rganish orqali o'z tarixini, milliylikini va kimligini anglaydilar. Oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik yoshlarni tarbiyalashda muvaffaqiyatli natijalarga erishish uchun juda muhimdir. Ota-onalar va jamiyat vakillari birgalikda ishlashlari kerak. Bu hamkorlik quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin: Oila va maktab birgalikda ta'lim dasturlarini ishlab chiqish orqali bolalarning bilim olish jarayonini yaxshilashlari mumkin. Ota-onalar va jamiyat vakillari tomonidan tashkil etilgan ijtimoiy tadbirlar yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ota-onalar va ta'lim muassasalari o'rtasida samarali aloqa o'rnatish, yoshlarning tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Yoshlarning psixologik holatini nazorat qilish va ularga yordam berish uchun ota-onalar va jamiyat birgalikda psixologik yordam ko'rsatishi lozim. Yoshlarni tarbiyalash jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, unda oila va jamiyatning roli ajralmasdir. Oila – bu tarbiyaning asosiy manbai bo'lib, unda bolalar axloqiy qadriyatlarini, emotsional qo'llab-quvvatlashni va ta'limga qiziqishni olishadi. Jamiyat esa yoshlarning ijtimoiy rivojlanishi, ta'lim olishlari va madaniy meros bilan tanishishlari uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik esa yoshlarni muvaffaqiyatli tarbiyalashda eng muhim omil hisoblanadi. Shunday qilib, yoshlarni tarbiyalashda har ikkala tomonning birgalikdagi sa'y-harakatlari natijasida kelajak avlodni sifatli tarbiyalash mumkin bo'ladi. Inson hayotining har bir bosqichida tarbiya muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, kelajak egalari bo'lgan yosh avlodni barkamol etib tarbiyalashda oila va jamiyatning o'z roli beqiyosdir. Bu ikki muhim institut bir-birini to'ldirib, yoshlarning jismoniy, aqliy, ma'naviy va axloqiy jihatdan rivojlanishiga xizmat qiladi. Oila, shubhasiz, inson tarbiyasining boshlang'ich va eng asosiy maskanidir. Bola dunyoga kelganidan boshlab oila muhitida atrofdagi olamni o'rganadi, ilk tushunchalarni shakllantiradi va hayotiy qadriyatlarni o'zlashtiradi.

Oila farzandga mehr-shafqat, halollik, poklik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat kabi umuminsoniy va milliy qadriyatlarni singdiradi. Ota-onaning o‘zaro munosabati, kattalarga bo‘lgan munosabati, oddiy xatti-harakatlari bolaning axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda muhim namuna bo‘ladi. Masalan, ota-onaning bir-biriga mehr-muhabbat bilan munosabatda bo‘lishi, bir-birining fikrini hurmat qilishi bolada ham sog‘lom munosabatlar haqida tushuncha hosil qiladi. Aksincha, oiladagi nizolar va kelishmovchiliklar bolaning ruhiyatiga salbiy ta‘sir etib, uning xulq-atvorida muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ota-onalar farzandlarining intellektual rivojlanishiga rag‘bat beradi. Kitob o‘qishga undash, savollariga sabr bilan javob berish, turli mavzularda suhbatlashish, bilishga bo‘lgan qiziqishini qo‘llab-quvvatlash yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi. Masalan, oilada ilmning qadrli ekanligi, kitobxonlikning ahamiyati targ‘ib etilsa, bola o‘qishga ko‘proq moyil bo‘ladi. Oilada bolaning sog‘lom ovqatlanishi, gigiyenaga rioya qilishi, jismoniy mashqlar bilan shug‘ullanishi kabi odatlar shakllantiriladi. Bu uning jismonan baquvvat bo‘lib o‘sishiga zamin yaratadi. Agar oila tarbiyaning mikromuhiti bo‘lsa, jamiyat makromuhitni tashkil etadi. Jamiyat o‘zining ijtimoiy institutlari, urf-odatlarini, qonun-qoidalari, madaniy boyligi bilan yoshlarning tarbiyasida faol ishtirok etadi.

□ Ta‘lim muassasalari: Maktablar, kollejlari, litseylar va oliy ta‘lim muassasalari yoshlarga ilmiy bilim berish bilan birga, ularni jamiyatga mos axloqiy va fuqarolik me‘yorlariga o‘rgatadi. Darsdan tashqari tadbirlar, fan olimpiadalar, sport musobaqalari va madaniy-ma‘rifiy tadbirlar yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Masalan, maktabda o‘tkaziladigan "Vatan himoyachilari kuni" yoki "Navro‘z" bayramlari yoshlarda milliy qadriyatlarga sadoqatni mustahkamlaydi.

□ Mahalla va jamoatchilik: Mahalla o‘zining an‘anaviy tuzilmasi bilan yoshlarning tarbiyasida muhim rol o‘ynaydi. Mahalla faollari, oqsoqollar, nuroniylar yoshlarga o‘z tajribalari, nasihatlarini bilan ta‘sir ko‘rsatadi. Yoshlarni ijtimoiy foydali mehnatga jalb qilish, ularni sport va hunarga undash, bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etishda mahalla instituti faoliyat ko‘rsatadi. Masalan, mahallada tashkil etilgan "Yoshlar yetakchisi" maktablari yoki hunar o‘rgatuvchi to‘garaklar yoshlarning bo‘sh vaqtini band qilish bilan birga, ularning kasbiy yo‘nalishini aniqlashga yordam beradi.

□ Ommaviy axborot vositalari va internet: Televideniye, radio, gazeta-jurnallar, zamonaviy internet tarmoqlari ham yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda katta ta‘sirga ega. Bu vositalar orqali yoshlar jahondagi yangiliklar, madaniy hodisalar, ilm-fan yutuqlari haqida xabardor bo‘lib boradilar. Biroq, bu yerda axborotni tanlash va uni to‘g‘ri baholash ko‘nikmasi ham muhim. Masalan, axloqiy va ma‘naviy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi teleko‘rsatuvlar yoshlarga ijobiy ta‘sir etsa, axloqsizlik va zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi kontentlar ularning ruhiyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

□ Davlat siyosati va qonunchilik: Davlat yoshlar siyosati orqali yoshlarning ta’lim olishi, sog‘lig‘ini saqlashi, ijtimoiy faol bo‘lishi uchun zarur sharoitlar yaratadi. Yoshlar ga oid qonunlar, davlat dasturlari ularning huquqiy va ijtimoiy himoyasini ta’minlaydi, ularning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga ko‘maklashadi.

Yoshlarni tarbiyalashda oila va jamiyatning roli bir-biridan ajralmasdir. Oilada shakllangan axloqiy fazilatlar jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatlanib, rivojlantirilishi kerak. Jamiyat esa oilaga zarur sharoitlarni yaratib berishi lozim. Maktab, mahalla, kutubxonalar, sport majmualari, madaniyat saroylari - bularning barchasi oilaga yordamchi bo‘lib, yoshlarning har tomonlama kamol topishiga ko‘maklashadi. Masalan, oilada kitobxonlik odati shakllantirilgan bo‘lsa, kutubxonalar bu odatni yanada rivojlantirish uchun turli tadbirlar, kitob ko‘rgazmalari o‘tkazadi. Oila farzandining sport bilan shug‘ullanishiga imkoniyat yaratib bersa, jamiyat esa buning uchun sport maktablari va to‘garaklarni tashkil etadi. O‘z navbatida, jamiyatning ijobiy ta’siridan oila ham kuch oladi, farzandining kelajagi uchun yanada katta ishonch bilan harakat qiladi. Shunday qilib, oila va jamiyatning uzviy hamkorligi yoshlarni sog‘lom, ma’naviyatli, intellektual salohiyatli va vatanparvar shaxslar etib tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi. Bu ikki institutning bir galikdagi harakatlari natijasidagina kelajagimiz bo‘lgan yosh avlodni barkamol etib tarbiyalash mumkin.

XULOSA.

Yoshlarni tarbiyalashda oila va jamiyat bir-birini to‘ldiruvchi uzviy tizim hisoblanadi. Oila - shaxsning ma’naviy poydevori qo‘yiladigan ilk maskan bo‘lsa, jamiyat bu tarbiyani ijtimoiy normalar va umuminsoniy qadriyatlar bilan boyituvchi muhitdir. Bugungi globallashuv davrida yoshlarni yot g‘oyalardan himoya qilish, ularda milliy o‘zlikni anglash va mas’uliyat hissini shakllantirishda mazkur ikki institutning hamkorligi har qachongidan ham muhimroqdir. Komil insonni voyaga yetkazish uchun oiladagi sog‘lom muhit hamda jamiyatdagi ijobiy o‘rnaklar uyg‘unligi zarur. Xulosa qilib aytganda, yoshlar tarbiyasi - bu nafaqat shaxsiy, balki umummilliy ahamiyatga ega bo‘lgan strategik jarayon bo‘lib, u mamlakatning kelajakdagi barqarorligini belgilab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov, F. Ijtimoiy psixologiya: Shaxs va jamiyat munosabatlari hamda yoshlar tarbiyasi masalalarining tahlili. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2018. – 80-115-b.
2. G‘oziyev, E. Psixologiya: Yosh davrlari va tarbiya psixologiyasining metodologik hamda nazariy asoslari. – Toshkent: "Universitet", 2010. – 182-b.
3. Inomova, M. Oilada bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash: Ota-onalar va murabbiylar uchun zamonaviy amaliy qo‘llanma. – Toshkent: "Nizomiy nomidagi TDPU", 2005. – 88-b.

4. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi: Yoshlar tarbiyasi va ma’naviyatini yuksaltirishning ustuvor yo‘nalishlari. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2021. – 145-b.

5. Musurmonova, O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi: Milliy hamda umuminsoniy tamoyillarning uyg‘unligi. – Toshkent: "O‘qituvchi", 1996. – 65-b.

6. Nishonova, Z. Pedagogik psixologiya: Oila, maktab va mahalla hamkorligining ijtimoiy-psixologik jihatlari. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2011. – 35-b.